

יוסף אברך

ש י ע ו ר ה מ ה

ליובל החמישים של אשר פרנקפורט

לדוגמה: כשגש פרנקפורט ליסד את הגימנסיון העברי, עורר השתוממות מרובה. אלה מבעלי "המציאות" ממכריו, שאינם שוגים "בדמיונות", שאלו את עצמם: איך זה נגש אדם בר-דעת, שהקצ"ח חננו בשכל ישר ובהגיון בריא, לפעולה ממין זה, שלפי כל חוקי ההגיון, היא יעודה וצפויה מראש לאכזבה ולהפסד זמן ודמים?

ומהו סופה של קפיצה נחשנית זו? עכשיו תופסים כל אלו הפקחים והפקפקנים את הענין מנקודת-הראות "המעשית", והנה הוא הגיוני, ולדעתם, אפילו מכניס רוחים. עכשו עומד לפנינו בנין נהדר, בעל חדרים מרווחים, לשכות ואולמות, שוקקים מהמון חניכים ותלמידים, המתחנכים ברוח האידאליים הציוניים הכי מעולים.

מובן שלא הרווחים החמרים, שבכלל אינם כאן. הם עיקר, אלא הרווחים הרוחניים, הרווח, שהנוער מרויח ממוסד זה, הצבור העברי, כלל האומה. כמקל השקדים של אהרן הפהן, ככה נבט ופרח מוסד זה, גם העלה ציץ וגמל פירות.

ולא רק במפעל יסוד הגימנסיון, שרטוט זה, הנחשונות, כפי שמצינים אנו את הפאראדוקסאליות המפירה הזאת — עובר כחוש השני בתולדותיו, בחייו ובפעולתו בכלל של חתן היובל.

II.

בתור תלמיד בית הספר מיסודה של ח' מפיצי ההשפלה ברוסיה, בעשירית הראשונה של המאה הנוכחית, עם כוונה האסימילציוני, בשעה שגדלה ה"בריחה" מן החדר והישיבה, "לשקאלעס" ולהשכלה — קשה היה לשער, שהנער פרנקפורט, חניך "שקא-לע" כזו, שביחד את התנך והעברית הגישה להם מטעמים מקרילוב, פושקין, לרמונטוב ועוד, יעשה "בריחה" מהופכת, מן ה"משכיל אל דל" (שם ביה"ס) אל הישיבות בקובל ובפריסק. וכעבר זמן מה (כשנתיים) — לביה"ס הרוסי בקובל, ואח"כ לביה"ס למסחר ולגימנסיון בפריסק. אחרי זה — גמר המכון הגבוה למדעי המסחר בקיוב, על מנת ליסד אחרי כן

I.

לא קל להעריך את אישיותו של עסקן ומחנך. אלמלא נמנה חתן היובל בין משפחת הסופרים או האמנים — לא היה קשה לחפש ולמצא את היסודות, הקובעים את צורתו הרוחנית של הנדון. הנקל הוא לקחת ולנתח את יצירותיו, ועל יסוד נתוח שכזה להוציא מסקנה זו או אחרת ביחס לקיום היסודיים באישיותו של יוצר או אמן זה, אחת היא, אם זה סופר, משורר, מנגן או ציר, או דומה לזה.

אחרת הוא אם באנו להעריך אישיות מיצרת, כלו" אישיות בעלת מפעלים כבירים, הפועלת על הצבור ומפעלת אותו, לא באמצעות הספר או איוו יצירה אחרת, כי אם באירגון פעולת הצבור עצמו, או בחנוך הדור הצעיר, במישרין, ולא בעקיפין. ההערכה היא כאן ממין אחר. אין לנו ענין עם זרם ספרותי, או אמנותי, או פילוסופי-עיוני, יש לנו ענין עם "מזכי הרבים", עם אנשים, שגם הם גבוהים "משכמם ומעלה" מפל העם, אבל יצירתם זאת היא החברה, שהן, האישיות הללו מעצבות אותה: זהו הדור, שהן, האישיות הללו, מחנכות אותו במעשים ומפעלים, אחת היא, אם האישיות הפועלת היא דבר, מנהיג, או מחנך ופדגוג.

ומפני שפרנקפורט הוא עושה ומעשה, פועל ומפעיל, יוצר ומיצר, מיסד את תנאי היצירה ומכשיר את בני הדור לקראתה (וגדול המעשה יותר מן העושה) — קשה מן הטעם האמור לעיל, להסתפק בהערכה הסטיריאנטיפית גרידא: פדגוג מומחה, אדמי-ניסטרטור נפלא, מארגן סציון, בעל מרץ ויומה כבירים, אלה הם אמנם הקיום היסודיים בדמותו הרוח-נית. אבל הקו היסודי, בהא הידיעה רבתי, המיוחד רק לו, והמצין את אפיו—זהו הנחשונות הפאראדוק-סאלית, או האיראציונאלית שבפעולתו, פטויה הנמרץ והמאפין של פאראדוקסאליות כזו היא: "ואף-על-פי כן", "ולמרות הכל".

זהו המבט החודר שלו, החותר מתחת למגולה, ותופס את מצב הדברים לא לפי שטחם המוגבל בזמן ובמקום, אלא "לעומקא ורומא" שלהם.

ועומדת מאות בשנים, לכל אלה המושגים ותבניות
דהאידנא אתמהא? הציעו לו לפתוח גימנסיון בשפת
ההוראה הפולנית. אבל הוא, פרנקפורט ענה על הכל
בדבריו של ר' יוחנן בן זכאי לאספסיוס: "מן לי
יבנה והכמיהו".

ובקוראטוריון ובמיניסטרויון התפלאו, אבל
הפלא הגדול של תקומת פולין, שהיה תוסס ומלא
את ישותו של כל פולני — הוא שהסביר להם גם
כן את חזון תחית התרבות שלנו, והחזון מצא לו הר
בלותיהם של הגורמים המכריעים.

רעיון התרבות נתאמש, הרקים עליו בשר,
הקרים עליו עור, וכמו ברובנה, בליסטוק, ווילנא,
ככה קם גם הגימנסיון בקובל, ויעמד הכן על בסיסו,
מן הפעיות החמורות, שתבעו פחרון מאת
המנהל היתה החמורה ביותר — שאלת המקורות לכל-
כלת המוסד. ההנחה המקובלת היא, שלכאורה צריך
מוסד מחנך, שיש לו מטרות אידיאליות של שגוי
ערכין — להשען על אמצעי חברת, "תרבות" ולהחמך
בהם ובכספים צבוריים אחרים. אבל פרנקפורט פתר
את הבעיה באופן אחר לגמרי. הגימנסיון מתכלכל
משכר הלימוד, שההורים משלמים.

אמנם יש לו לפעמים סיוע חוקי ומוסרי, ולפע-
מים רהוקות גם חמרי במקצת מצד המרכז. אבל לו
היה המוסד תולה את עיניו בצפייה לעזרה מצד מרכזים,
אינה שיהיו — היה לו אז מכבר גורל "עזו" של פרישמן,
והיה זה מכבר פושט את רגליו, "ונאסף אל עמיו"
מ"רב חבה".

קובל היא עיר בלתי עשירה, לא באוכלוסים
ולא בכסף, ומוסדות חנוך תיכוניים ישנם בה יותר מן
המדה. הפאראדוקסאליות בפעולתו של פרנקפורט היא,
שמוסד הראוי לפי ההגיון לקשקש בקופת הצדקה
ולהשען על עזרה מבחוץ — נעשה לחי נושא את
עצמו, ועוד מרים מסים למרכז.
ותיות זו של מוסדות התרבות משמשת סימן
מוכח לזכות הקיום, ולקרע המוצק, שעליו מתבסס
רעיון ה"תרבות". אבל ביחד עם זה מוכיחה היא את
מרצו ואת כשרונותיו האדמיניסטרטיביים של מוסד
הגימנסיון ומנהלו.

ובאו ימים של משבר, שעוד לא חלפו כליל גם
עכשו, והעוני דפק גם על דלתות המוסד. ושנות
הרוזן נתנו עדיהם בסעודת יומם, ובמראה פניהם של

גימנסיון עברי, ולעמד בטפוחו וטפולו הגשמי והרוחני.
מובן, שאין זה כלל דרך חייהם של ליבאנדה, ואף לא
של וינצ'בר ואחרים, משאות נפשם ואידיאליהם של
חניכי ההשכלה מן הדור ההוא, בשעת המדומי
הזריחה של הציונות, בשמש ההשכלה עוד חוטיפה
להפיץ את זורה העומעם בין הנוער.

במכון הגבוה ענינו אותו חמדעים, הקשורים
במסחר (תורת הכלכלה המדינית, המשפט המסחרי וכד').
מלבד זה לא צריך לשכח, שבימים הללו שלטו בחור
מיניסטרים להשכלה שוארץ וקאסו וחבריהם, אבו-
תיהן לדעה של התורות ההטלריות. ננעצה חרב בבית
המדרש הגבוה ברוסיה, ולהטת, "להט החרב המתהפכת",
שמר את הדרך אל "גן העדן הדעת" מפני היהודים.
הנומרוס קלאוזוס היה חמור מאד, ויסוד המכון
הגבוה למדעי המסחר בקיוב, איפשר בשעתו את
הכניסה לעשרות סטודנטים יהודים בנורמה יתרה.
וכשיצא פרנקפורט, מוכתר בתואר קנדידט למדעי
המסחר והכלכלה — היתה המלחמה העולמית בעצם תקפה.
הוא משתדל אז לעשות שמוש מן התורות,
שהורו במכון, ועוסק בפקידות ובמסחר.
הוא נעשה פקיד גבוה בקבלנות גדולה של
גשור וסלילה.

אח"כ אוחז הוא גם במסחר, אינו מזניח בכל זאת
את העבודה הצבורית, החשובה ביותר בזמן ההוא.
הוא נעשה חבר פעיל של ועד הסיוע לנגועי המל-
חמה היהודים, ואח"כ — בועד העזרה לנגועי הפוגרו-
מים באוקרינה, בימי המהפכות ברוסיה.

כניסת הפולנים לקיוב מאפשרת לו את
השיבה לעיר מולדתו בתור רפטריאנט. אבל לא רק
באובן הפשוט והחמרי של מלה זו, אלא גם רפטריאנט
לרוחו, לתרבות העברית, מולדתו מלפנים. תכוף לשיבתו
הוא מתחיל את השתדלותו ליסד את הגימנסיון העברי.
הוא עושה קפיצה נחשנית, המעוררת תמהון
בעיני מכרים וידידים, ה"אולריטניקים" שביניהם
תמהים: האפסו מסחרים הגונים, מכניסי רווחים,
שפרנקפורט מתכוון לפתח בית אולפנא? יותר מאלה
משוממים להשתדלותו בחוגי הקוראטוריון והמיניס-
טרויון: גימנסיון בשפת ההוראה העברית? חידת פלא,
שקשה מאד פתרונה.

ומהיכן יקחו להם ספרי לימוד למקצועות השו-
נים בעברית? האין תספיק לכם שפה, שהיא קפואה

המורים ובני ביתם. אך „למרות הכל“ ואף-על-פי-כן עומדים במערכה.

ולא תמיד שררה אידיליה בחוגי „התרבות“, גם מצד הרשות אירעו לא פעם קושיים גדולים. וקרה גם כן, שמפני השתתפותו הפעילה של פרנק-פורט במפעלים ציונים חשובים — נענש ולא נתאשר למנהל. ונמצאו אז חברים, שנחפזו ל„סתם-עליו את הגולל“ בנמוק, שביטול תורה הולך ונמשך, והתקלה ח'ו מרובה וגדולה.

בא אז הנסיון, בהשתדלותו להשיב אליו את הכשרות הפוליטית ואת ההנהלה הגיע או לפרשת דרכים. כבשעת הוסד המוסד עמדה לפניו אלטרנא-טיבה, או להואש לגמרי מעמדת ההנהלה, או לבגד בעקרי ה„תרבות“, ולהעשות למנהל מוסד בעל תכנית למודים כללית, בלתי „תרבותית“. אבל חלף זה להיות אדון לעצמו, בלי ועדים ו„מחוי דעה“ ולעשות „פרוספיריטי“.

אולם פרנקפורט עמד בנסיון, ולא הלך אחרי ההגיון של „איש המעשה“. הוא השיב אחור את כל ההצעות ה„מעשיות“, שהציעו לו „שתדלנו“ אז. הוא נשאר זמן רב במוסד תחת הנהלתו הפיקטיבית של אחד החברים, ובהנהלתו המוחשית והעובדתית שלו עצמו.

מובן, שסוף כל סוף הגיע גם לאישור רשמי. הגושפנקא כרעה ברך לפני מרצו וסבלנותו שלו, ולא שהתה לקימו בתור „מושב על כנו“. ככה הוא הולך וממשיך את פעולתו עד הקפיצה הנחשנית החדשה, עד הקמת הבנין.

III.

„בראשית“ הבנין: מכיון שהרשות אינה נותנת למוסד להמשיך את העבודה בבנין הישן, שיש בו חשש מפלת, ומאידך גיסא, כיון שקשה להשיג דירה מתאמת בשביל המוסד, כי שכר הדירה יבלע את ההכנסה — נחוץ לבנות.

ואם תאמר: הרי אין למוסד כסף בכרי לסלק את החובות ושכח'ד מן השנים הקודמות, ואיך אפשר לחשב-ע'ד בנין חדש? ויש לומר: הרי משום כך צריך לבנות, מפני שאין ביכלת המוסד לשלם סכומים גדולים שכ'ד מדי שנה בשנה.

דומים אנו, שתשובה כזאת היא פאראדוקסאלית ומחוסרת הגיון: מעגל מוקדם, ללא כל מוצא.

וכאן אתה מוצא את גדולתו של בעל היובל. הרעיון הזה, שמצא לו תומכים בישיבות עסקני „התרבות“, עם החברים העסקנים המובהקים, ורה"ק מ. פרל בראש, ושנדמה בכל זאת להיות יפה מחוסרת ממש — קבל צורה משיית ע"י יוזמחו של פרנקפורט. איזה כח טמיר תוסס ונובע בו, מרץ עובר על כל גדולתו, כשטף לבה מהר געש, ההולך ומתרחב ומשלהב את כל מה שהוא פוגש בדרכו, ככה שוטף מרצו ומשלהב מדורה כפירה, שלהבת-יה של עשיה ויצירה, כל חברי הקבו-צה העסקנית המצוינים נדהמים לקומפיניציות ולטרענ-סאקציות המחוכמות של בעל היובל: לקנית השטח, לסלוק דמי-הקדימה, להובלת הלבנים. הם מוקסמים מן המעוף הכפיר, הטיסה הנשרית, היוזמה הענקית בעלת „שבע מילין פסיעה אחת“ של א. פרנקפורט.

נסתלקו החיוכים של לגלוג, ובנות הצחק מאחורי השפם ל„הזיה“. היכן היא הפאראדוקסאליות? הכל כל כך מציאותי, מוחשי, הגיוני, נתחשמו החברים העסקנים ואזרו את כחותיהם למפעל הבנין, לקבוצת ההרשמות והנדבות בכספים, בחמר ובלבנים.

והתוצאות — הנחת אבן הפנה החגיגית ברב פאר ובקהל רב, וכל הפיות מללו רברבן ליזמה הנו-עזה, שכדאי לראות איך ומתי תוצא כולה אל הפועל, ובנין זה יושלם. ואחד מן הקרואים הרשמיים אמר אז, „עכשו, בהנחת היסוד, עמד פרנקפורט בבחינת הבג-רות הזעירה; בבחינה המלאה יעמד — בגמר הבנין. במלים אחרות: „עוד הדרך רבה“. ויד ליד, שכם לשכם, ומעל לכל — ה„נוגש“, בעל היובל, במפס-עיניו המצליף את החברים, ותובע עבודה כשוטו של נוגש, בשעה של התרפות הרצון וקוצר הרוח, ובקולו המנסר כחשאי עמוק בלב ובמוח: „קים ועבוד, קים ועשהו“. ובתחבולות ולהטים, בעירוי המים, כל'ו הכסף. מן „הכדים אל הפאר“, פונתי — מן התקציבים של כלכלת המוסד, ממשכורתו, ממשכרת הפרסונל, מהל-ואות, דחית פרעונות — נמשכת עבודת הבנין, והקירות הולכים ומתרוממים, אריח על גבי אריח, ואחרי פרשת הלבנים — פרשת הקורות והמרישים, ואחריה — פרשת הפחים. צפוי לבנין ה„תרבות“, ולק עיניו של בעל היובל הלהוטות להט חולני, ופניו המרוכזים, ולבו הנחלש בקרבו — המה מגוללים במקצת את היסוד האיראציונלי שבמרצו, הלא הוא נדלה מכאב על-בונה של תרבותנו, תרבות גדולה של אומה דווייה

ושפלת מצב זו, שהיא מחוסרת מקלט: תרבות זו, שלא באה לה בירושה מאת האמורי, ולא זכתה באור מן ההפקר, כי מלכה חצבה לה אותה, ומכאבה. וגם מכאבו וצערו הפרטי גדלה המרץ של בעל היוכל, שבאם לא יעשה מעשה רב, ירד פרי עבודתו, שכל כך אהב — לטמיון, ואותו העלבון האישך אותה סכנת האכזבה היא שדרכנה את יומתו, להחיש את מעשה הפנין עד לעטורו ושכלולו, ולא נתנה דמי לו. הפנין קם, פרנקפורט נגש ל"בחירה" הפגרות המלאה, ועמד בה.

IV.

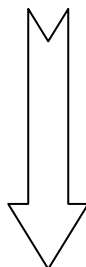
היש לפרנקפורט דרך מיוחדת בחנוך? כמדומני, שגם בשטח החנוך שלן לא יחסר היסוד הפאראדוקסאלי. לכאורה הוא רחוק אל החדושים שבפדגוגיה ובמטודיקה, חרד מאד לקים את החדושים וההוראות, שנעשו באולפנות התיכונה בפולניה בשנים האחרונות, עד לידי פדנטיות. אבל... המימרא השגויה בפיו היא: "השטה הכי טובה בחנוך היא לא זו הצעירה ביותר, אלא זו, המביאה את- התוצאות הכי טובות, ולא תמיד השטה החדשה היא גם הכי טובה". ויש, שהוא נתפס גם לורבאליזם, ודוקא במדה לא מועטה, כשהדברים מגיעים ללמודים הומואניסטים, ובפרט במדעי היהדות; בהם הוא מיחה ערך רב-לבקאות ולאירודיצה, במצאו, שזו הוא הערובה הכי נאמנת לחתפתחותו הרוחנית והשכלתו של החניך. האידואל החנוכי הוא אצלו: חנוך נוער מבוגר ומותאם בכחו תיו החמריים והרוחניים לחלוציות, שיוכל לפנות את אבני הנגף הכבדות, הנערמות עוד בדרכנו לקראת מדינת

היהודים בארץ ישראל, ושהצליח בשטה זו — ראינו בחבה הגדולה, בה נתקבל ע"י תלמידיו בשהותו בא"י לרגל מפעל הפנין, ובברכות, שברכוהו בחגיגת יובלו. אחד מבוגרי הגימנסיון אמר: המנהל כון לנו את הדרך למטרתנו. חודות לו — הכרנו אותה, זאת היא לא הפגרות בלמודים בכלל, וגם לא היכלת המבוגרת לסדר לנו את חיינו הפרטים, אלא הפגרות בהכרתנו העצמית הלאומית, ובשאיפה לסדר לנו את עבודתנו לסובת עמנו על בסיס יותר רחב — זאת היא המטרה, ועליה נרחש לו את תודתנו".

מעלה יתרה היא, שפרנקפורט בעצמו ווהליני, וביסוד הגימנסיון בקובל — הצטרף לאלה, שקשרו שוב את שרשרת הזהב של המסורת התרבותית והאידיאלוגית, שנמשכה עוד מתקופתה המזהירה של החסינות הווהלינית, הרכה, הדמיונית ובעלת הלך הנפש, ואחרי כן בהשכלה — מיוצרה פרוסיה, ריב"ל, עד לפנאכברג, אותו הסופר הרומאנטיקון, שיצירותיו הן הבטוי. הכי נהדר של ההשכלה הווהלינאית, בעלת הטעם המיוחד שבעדינותה וברומנטיותה הפיגה את החריפות שבמלחמת ההשכלה והאדיקות, ושספורו "לאן" משתדל ליצר סינתזה בין היהדות המסורתית, הלאומית וההשכלתית.

הנקודה התרבותית החדשה בקובל תשיב לזה: ליניה את כבודה מלפנים, ותסיר מעליה את חשממון בתרבותנו, ששרר בה במשך של שנים. הבה ונאחז לו עוד הרבה והרבה שנות עבודה פוריה בשדה החנוך והתרבות שלנו, ושיעטר בנצחו-נות רבים ומכריעים בחיינו לסובת תרבותנו.

חבר המורים

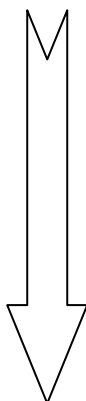

חבר המורים:

מימין לשמאל: א. פינס, א. צויגלי-פישר, י. אברך, מ. ליאר, המנהל
א. פרנקפורט, מ. רוזנפלד, ד. ארליך, ב. כשר-ארליך.

ועד הבניין

ועד הפנין:

מימין לשמאל: מ. רייסישר, מ. פרל, ל. פיש, י. שוחט, המנהל
א. פרנקפורט, י. קופטשיק, י. גיטליס, י. פינקלשטיין.